

Celkově kniha Davida Coadyho o aplikaci teorie poznání na soudobá společenská témata přináší neotřelé a navýsost zajímavé názory, zahrnující pochybování o tom, zda existují (nejen) morální experti, podporování nezávislých blogů namísto konvenčních médií či obhajování fám a konspirací. Stěžejním tématem spojujícím veškeré kapitoly je vědění a důvěra v něj a také otázka, jak poznat čemu věřit a co naopak zamítnout. Knihu lze zajisté doporučit všem, kteří se zajímají o distribuci vědění či důvěru v jakékoliv informační zdroje v dnešní informační společnosti.

Kateřina Soukalová

Břetislav Tureček: *Nesvatá válka o Svatou zemi*. Praha: Knížní klub, 2011, 287 s.

Čtenářsky velmi úspěšná kniha *Nesvatá válka o Svatou zemi* (Praha: Knížní klub, 2011) z pera předního českého experta na islámský svět, pedagoga Metropolitní univerzity v Praze a dlouholetého zpravodaje Českého rozhlasu na Blízkém východě, Břetislava Turečka, je pozoruhodná z mnoha důvodů. Předně ukazuje, že je možné napsat skutečný bestseller, jenž se již dočkal mnoha dotisků, aniž by se autor musel uchýlit k vulgarizujícímu, stereotypnímu, povrchnímu a negativnímu referování o muslimském světě v souladu s osvědčenou šablonou tzv. harémové literatury. Tureček je naopak náročný vůči sobě i svým čtenářům, jejichž věrný okruh si postupně vychoval. Značka „Tureček“ nesází na lacinou senzacečtivost a na nejnižšího společného jmenovatele. Stejně jako ve své úspěšně prvotině *Světla a stíny islámu* (Praha: Knížní klub, 2010) postupuje i zde spíše tak, že zpochybňuje a boří zažitě stereotypy. Namísto jednoduchého a přehledného černobílého obrazu blízkovýchodních společností rozkrývá pestrou mozaiku a stránku za stránkou vyjevuje množství vzájemně odlišných slupek či odstínů na škále šedi. Vesměs s pomocí čtivých příběhů konkrétních jednotlivců reprezentujících určité obecnější jevy vykresluje překvapivou pestrost tam, kde čtenář očekává spíše jednodušnost a uniformitu. Přitom ale Tureček klade důraz na

detailní a věrný popis pozorované reality, generalizacemi šetří.

Konečně, pro Turečka typická je i na lékárnických vahách odměřená vyrovnanost a hodnotící neutralita, někdy působící až neautenticky či uměle. O vyváženost se novinářinou proškolený Tureček snaží i při psaní o tak citlivém a emocemi, hodnotami, vzájemnými křivdami i prolitou krví zatíženém tématu, jako je izraelsko-palestinský konflikt. Mnoho kontroverzních aktérů dostane hlas, Tureček však ke všem přistupuje empaticky a s respektem, nikoho nesnižuje. Čtenáři je brzy jasné, že ve sporu figuruje daleko více než pouhé dvě strany. Jestliže například Tureček hovoří o palestinském terorismu, nezapomene podrobně představit i terorismus židovský. Ukazuje-li sionistické uchvácení palestinského teritoria, připomene, že bez kolaborace, neschopnosti, vnitřních sporů či obyčejné zbabělosti Palestinců samých by sionisté nikdy neuspěli. Vylíčí-li mnohačetné diskriminace Palestinců ze strany Izraele, vždy představi i židovské lidskoprávní organizace do posledního dechu hájící jejich práva. Recenzent se zde s potenciálním čtenářem rád a bez obav vsadí, že po dočtení Turečkovy práce nedokáže říct, na čí straně autor vlastně stojí. Tento přístup dobře vystihuje ironický úvodní citát recenzované knihy, který pronesl svou funkcí znavený Ronald Storrs, britský guvernér Jeruzaléma (1918–1926): „Vzhledem k tomu, že nejsem ani Žid, ani Arab, nepodporuji jen jednu stranu, ale obě. Dvě hodiny arabských stížností mě zaženou do synagogy. A po intenzivním kurzu sionistické propagandy jsem pro změnu připraven přestoupit na islám.“ Tureček se k tomuto postoji po více než čtyřech letech strávených v Jeruzalémě – kdy záměrně a symptomaticky žije dva roky v arabské a dva roky v židovské čtvrti – též hlásí.

Při zpracovávání izraelsko-palestinského konfliktu se Tureček nemůže vyhnout četným exkurzům do historie, která ve Svaté zemi na obou stranách silně rezonuje, a ovlivňuje tak současnost. Přitom ale vzájemně konkurenční interpretace dějin stojí v samém jádru sporu. Jsou totiž využívány k ospravedlnění vlastních pozic, diskreditaci nároků soupeře a k mobilizaci příznivců. Tureček v této

souvislosti cituje povzdech izraelského archeologa Yonathana Mizrachioho, připomínajícího, že se obor zneužívá všude tam, kde dochází ke konfliktu: „Zijeme v oblasti nesmírně bohaté na historii i vykopávky. Leží tu na sobě několik vrstev, které dokládají sled civilizací a kultur, jež tu v minulosti byly. Bohužel jsme ale svědky toho, že někdo ze všech těch vrstev vybere jednu a z ní pak odvozuje i takové věci jako nároky na státní suverenitu.“ Izraelský historik Eitan Bronštejn zase ukazuje, že manipulace s historickou pamětí je součástí politiky izraelského státu, a to včetně ničení cedulek upozorňujících na místa, odkud byli vyhnáni Arabové: „Úřední místa se snaží jakoukoliv arabskou stopu v historii této země vymazávat. Středoškolaři jsou pak schopni tvrdit, že před Izraelci tady žili maximálně jen Angličané.“ Tureček v této souvislosti připomíná, že řadu násilných deportací a etnických čistek v arabských městech a vesnicích měli na svědomí pozdější vysoce postavení izraelské politiky. Například deportace z Jaffa proběhla na příkaz pozdějšího premiéra Ben Guriona. Nejradikálnější Sternův gang, podnikající útoky jak na britskou mandátní správu, tak také Arabů, zase vedl pozdější premiér Jicchak Šamir. Konečně, další předseda vlády, Menachem Begin, stál v čele teroristické organizace Irgun, podílející se na čistkách. Nepohodlná místa paměti jsou přitom dnes likvidována i za hranicemi Izraele. Exemplárním příkladem je podle Turečka věznice Chijám na jihu Libanonu, kterou izraelské letectvo rozbombardovalo roku 2006.

Spory o pohled na historii přizvilo otevření izraelských archivů a vznik tzv. nové historie, dnes pěstované i na izraelských univerzitách. Reprezentuje ji třeba renomovaný izraelský historik Tom Segev, Turečkem hojně citovaný. Jeho kniha nazvaná *1949* s pomocí archivních pramenů nasvítla tabuizovaná a dosud neprobádaná témata masakrů palestinských Arabů ještě před vyhlášením státu Izrael, vzájemných sporů mezi sionistickými vůdci nebo kritiky tolik adorané izraelské armády. Jelikož pohled izraelské nové historie v mnohém konvenuje i pohledu Palestinců, bez svolení autora vzápětí pořídili pirátský překlad a arabské vydání. Když je prý Segev upozornil, že mu ukradli knihu, dočkal se odzbrojující odpovědi, vyargumentované právě

s pomocí historických dokladů z jeho vlastní knihy: „Máte pravdu, ukradli. Ale vy jste nám ukradli celou zemi!“

Konflikt Židů a Arabů je přitom v podání Turečka starý jako sionistická myšlenka: podle ní jsou židé specifickým národem a stejně jako ostatní národy mají aspirovat na život ve vlastním národním státě, přičemž taková domovina je spatřována právě v Palestině. Konflikt tedy není odvěký, ale relativně mladý, spjatý se sionismem inspirovanou migrací židů z diaspory do Palestiny. Úplně první migrační vlna (Židy zvaná *alija*) přišla na přelomu 19. a 20. století, kdy do Svaté země před pogromy prchali židé z carského Ruska (přicházeli i z Jemenu). Přitom židé v Palestině žili jako jedna z mnoha menšin již dlouho před migračními vlnami sionistů. Tureček však připomíná, že šlo vesměs o etnické Arabů, kterým nebyli nově příchozí po chuti úplně stejně jako ostatním Palestincům, ať již křesťanského, nebo islámského vyznání. Nikoliv z náboženských důvodů, ale proto, že místním postupně začali zabírat půdu či zdroje vody. Dodnes jsou vitální ortodoxní židovské skupiny jako Eda Charedit, jež na počátku 20. století vznikla v reakci na sionismus a dostala se do násilných střetů s hlavní sionistickou milicí Haganou. Z náboženských pozic totiž tvrdě kritizují samotnou existenci židovského státu, příležitostně pálí izraelské vlajky, policistům nadávají, že jsou „nacisté“, a ukazují tak, že antisionismus nelze ztotožňovat s antisemitismem. V dnešním Jeruzalémě proto vyvěšují plakáty s nápisem: „Židé nejsou sionisté, sionisté nejsou židé.“ Židovský stát podle nich nemohou založit lidé, pouze Mesiáš z boží vůle. Mluvit o židovském státě znamená znesvětit boží jméno. Izrael tak nemá legitimitu, svou nefér politikou přispívá k antisemitismu a nemá právo mluvit jménem všech židů – nejlepší by podle nich byla bývala vláda Osmanů, Britů či dnes Arabů. Výsledkem je, že státu odmítají platit pojištění a dlouho provozovali i paralelní společnost v podobě vlastní sítě škol, soudů či charity. Ještě větší mediální pozdvižení vzbuzuje malá ultraortodoxní organizace Naturej Karta. Ta se totiž kromě nenávisti k sekulárnímu Izraeli netají vyloženě propalestinskými a proiránskými postoji. Oproti tomu liberálnější směry

judaismu dnes daly vzniknout lidskoprávním organizacím typu Rabíni za lidská práva, kteří každoročně chrání Palestince napadané radikálními židovskými osadníky při sklizni oliv. Uznávají právo Izraele na existenci, stejně tak ale také práva Palestinců, jež jsou pošlapávána výstavbou židovských osad na okupovaných územích (zabírají 42 % Západního břehu) a znemožňují dosažení mírové dohody. Podle nich sice Tóra říká, že Palestina patří židům. Také však říká, že všichni, včetně Palestinců, mají svá práva, s každým se má zacházet slušně. Konečně, na konci spektra stojí židé, již se zasazují za práva Palestinců vyložené ze sekulárních pozic, například levicový deník *Haarec* s žurnalistickým veteránem Gideonem Levym nebo vlivný intelektuál Noam Chomsky. Všichni mají společné, že si ze strany izraelské pravice vysloužili odsuzující nálepku „zrádci“ a tzv. *SHIT* židů (*Self-Hating Israel-Threatening*).

Shoda o tom, že kořenem izraelsko-palestinského sporu není rozdílné náboženství, nýbrž jedno teritorium nárokové dvěma stranami, přitom na stránkách knihy zaznívá i z velmi nečekaných úst. Například bývalý izraelský premiér David Ben Gurion prohlásil (1956): „Proč by vlastně měli Arabové přistoupit na mír? Já být arabským vůdcem, nikdy bych se s existencí Izraele nesmířil. Je to přirozené: Vzali jsme jim zemi. Vždyť oni vidí, že jsme přišli a ukradli jejich půdu. Proč by se s tím měli smířovat?“ Na druhé straně barikády se nechal podobně slyšet velitel marxistické militantní organizace Lidová fronta pro osvobození Palestiny Ahmad Džibríl (2002): „Naší vlastní je i území zabrané sionisty v roce 1948. Tedy to, co se dnes nazývá Izrael. Lidé, kteří tu žijí, tam byli svezeni z celého světa. Ještě po první světové válce tam žilo jen asi 50 tisíc židů. Ti nově příchozí židé teď žijí v našich domech, i ve vesnicích, kde jsem se narodil já. Pokud tedy tito lidé hovoří o nějakém svědomí, měli by ho nejprve najít u sebe, odstěhovat se jinam a vrátit vše Palestincům.“ Stejně se vyjadřují i islamisté z Hamásu – například když jejich vůdce Abd al-Azíz Rantísí (2003) Turečkovi líčí svůj pohled na věc, aniž by se uchyloval k víře či starodávným dějinám: „Konflikt vznikl, když byl v roce 1948 v naší zemi vytvořen Izrael. Když židé z celého světa přišli a řekli: Toto je

naše země. Zmasakrovali desítky tisíc Palestinců a statisíce jich vyhnali z jejich domovů a vesnic. Kdyby zloděj přišel do vašeho bytu a vyhodil vás na ulici, konec vaší tragédie by nastal, jakmile byste se vrátil domů. Izrael má právo na existenci, ale ne na úkor naší země a lidu. Copak byste přistoupili na to, aby teď Palestinci přišli do Česka a vybudovali si tam palestinský stát?“ Teprve v posledních desetiletích je uplatňována náboženská optika a konflikt je na obou stranách čten fundamentalisticky. Generační posun ilustruje Palestinka Amál Našášíbíová: „Když moje máma v roce 1948 utíkala ze západního Jeruzaléma, schovala si šperky u židovských sousedů. Věřila, že se bude moci brzy vrátit. A hlavně věřila těm židům. Když pak Izrael zabral v roce 1967 i východní Jeruzalém, sešli se s ní a všechno jí poctivě předali. Takoví židé do Jeruzaléma patří. To, co se tu děje teď, to už ale není ten starý dobrý Jeruzalém. To je náboženská válka, usazují se tu stále radikálnější židovští extremisté.“

Také palestinství křesťané v Turečkově vyprávění poukazují nejen na pestrost palestinské společnosti, ale opět i na to, že izraelsko-palestinský konflikt nelze zjednodušeně interpretovat jako náboženský střet židů a muslimů. Jestliže dnes křesťané představují jen 2 % palestinských Arabů, zaujímají stále kolem 10 % klíčových pozic v administrativě či hospodářství. Například zůstávají starosty měst s křesťanskou tradicí i tam, kde již žijí většinou muslimové. Toto disproporčně vysoké zastoupení v palestinské elitě naznačuje, že nejsou muslimskou většinou nijak diskriminováni. Jestliže počet křesťanů klesá odlivem do zahraničí, je to dáno spíše tím, že jsou obecně o něco vzdělanější a ambicióznější, a také tím, že sice emigrovat chtějí všichni, ale na Západě získají víza snáze křesťané než muslimové. Zajímavé je, že nemalá část křesťanů je dnes dokonce ochotna podpořit i islamisty z Hamásu. Jak se vyjádřil křesťanský intelektuál a politik Hanna Siniora: „Něco vám řeknu. Hamás v roce 2005 volila i moje křesťanská manželka. Sice nepodporuje islámský fundamentalismus, ale pobuřovala ji neschopnost a zkorumpovanost vlády sekulárního Fatahu.“ Tureček zde připomíná, že se arabští křesťané do násilného hnutí odporu proti sionismu zapojili

od samého začátku. Jak o počátcích odboje píše izraelský historik Robert Mazza v knize *Jeruzalem*: „Muslimští a křesťanští Arabové se shodovali, že společnou hrozbou je pro ně sionismus. Navzdory politickým rozporům a věroučným rozdílům mezi různými křesťanskými denominacemi se boj proti sionismu stal hlavní starostí. Vytváření muslimsko-křesťanských sdružení bylo součástí palestinského národního hnutí, které se tak začalo formovat již v poslední fázi osmanské nadvlády.“ Odboj křesťanských Arabů pak pokračoval i po vzniku státu Izrael. Asi nejradikálnějším projevem se stala dodnes aktivní marxistická Lidová fronta pro osvobození Palestiny, založená (1967) Georgem Habbášem. Ten vystudoval medicínu na Americké univerzitě v Bejrútu, vyrůstal v ortodoxní křesťanské rodině a v mládí ministroval při mších a zpíval v kostelním sboru. Formativním zážitkem se ale stala násilná deportace rodiny z rodného města Lyddy (dnes Lod), kdy při pochodu smrti zahynula jeho sestra (1948). Do povědomí se jeho organizace zapsala simultánním únosem pěti izraelských letadel do Jordánska (1970) nebo spoluprací s japonskými soudruhy, kteří na letišti v Tel Avivu československými samopaly, ukrytými ve futrálech na housle, postříleli 26 lidí. Podobně křesťan Nájif Havátma o něco později založil Demokratickou frontu pro osvobození Palestiny (1969), která podnikla masivní útok na město Ma'alot, kde zajala 30 rukojmí (1974).

Židovská migrace započala na sklonku Osmanské říše. Poté ji akceleroval sílicí evropský antisemitismus, vrcholící holocaustem. A zejména tzv. Balfourova deklarace (1917). Velká Británie, mandátní správce (1918–1948), židům do budoucna slibuje vytvoření domoviny. Přitom však totéž teritorium tajně slibuje i Arabům (korespondence McMahonova s mekským šarífem Husajnem, 1915–1916), čímž se nezakládá jen na konflikt mezi Araby a přicházejícími sionisty. Násilí obou se postupně obrací i proti Britům. Jsou pochopeni jako nedůvěryhodní partneři, stojící v cestě národních zájmů – a dokonce i holého přežití – Arabů i Židů. V tomto konfliktním trojúhelníku se ve 30. a 40. letech 20. století zrodil židovský terorismus, jemuž se Tureček podrobně věnuje. Vyvrcholením protibritského terorismu byl bombový atentát na

Hotel King David v Jeruzalémě (1946). Zde sídlila jak britská mandátní správa, tak také velitelství. Bomby, ukryté v soudcích, do sklepení nastrožila organizace Irgun po dohodě se zastřešujícím Hebrejským hnutím odporu. Výsledkem bylo 92 mrtvých, stovky zraněných a odhodlání zděšených Britů z Palestiny vycouvat.

Již před vznikem Izraele byli terčem židovského teroru také Palestinci. Kromě Irgunu, Sternova gangu či organizace Lechi se na etnickém čištění koridoru mezi Tel Avivem a Jeruzalémem podílela i hlavní guerillová organizace Hagana (s elitní jednotkou Palmach). Z té vznikla po roce 1948 oficiální izraelská armáda. Odhaduje se, že zhruba 390 tisíc palestinských uprchlíků z celkových 750 tisíc (registrovaných k roku 1948) bylo ze svých domovů vyhnáno ještě za britského mandátu, tedy před vznikem Izraele a následnou válkou (1948). Stejně jako mají Češi Lidice, Palestinci mají Dajr Jásín, kde Irgun povraždil přes sto vesnicánů. Stal se symbolem systematických masakrů, které postihly přes 400 palestinských obcí, muslimských i křesťanských. Tureček pořídil rozhovor s pamětníkem Abú Tárikem: „Když máma uslyšela střelbu, hned zamkla dveře a nechtěla nás, malé děti, pustit ven. Otec tam ale byl, se starším bratrem šli bránit vesnici. A proto také viděli, jak židé zastřelili ženu s kojencem v náručí. Většina těch zabitých byli ženy, děti a starší lidé.“ Tureček připomíná, že čtyři dny poté rozezlení Palestinci pro změnu přepadli konvoj židovských lékařů a zdravotnického personálu směřujícího do Jeruzaléma. Neušetřili nikoho. Výsledkem bylo 77 mrtvých. Důležité je také to, že Židé i Palestinci z rozličných důvodů zveličovali počty obětí i utrpení. Palestinci zdůrazňováním svého utrpení zamýšleli vzbudit sympatie a podporu mezinárodního společenství, v jehož správě se Palestina nacházela, a také přivolat pomoc arabských států (Egypt, Sýrie, Jordánsko), od kterých se očekávalo, že Palestince ochrání a jejich boj za ně vybojují. Židé zase masakry nijak netajili a fámy o svých ukrutnostech ještě podněcovali, aby mezi Palestinci šířili strach. Ti poté ze svých vesnic prchali o to rychleji, čímž se etnické čištění zefektivnilo. Utíkali dokonce tak rychle, až to překvapovalo i samotné sionisty, kteří očekávali tvrdší odpor. Menachem Begin, vůdce Irgunu

a pozdější izraelský premiér, ověněný Nobelovou cenou míru (!), ospravedlňoval zabíjení civilistů jako nechtěné oběti: „Civilisty jsme před každou bitvou varovali tlampačem. V arabštině jsme vyzývali k odchodu do bezpečí. Naši muži pak bojovali o každý dům. Použili při tom hodně granátů a to si vyžádalo mnoho obětí právě mezi civilisty, kteří nás neuposlechli. My jsme tehdy na rozdíl od Hamásu civilisty nezabíjeli záměrně.“ Stejně jako jsou ve veřejném prostoru adorováni palestinství teroristé, také v Izraeli nesou názvy ulic jména jako Begin, Irgun nebo Lechi.

Hlavním „hrdinou“ soudobého židovského terorismu je osadnický aktivista a lékař Baruch Goldstein, jemuž se v Hebronu podařilo postřílet 29 modlících se Palestinců a dalších 125 zranit (1994). To vyprovokovalo první sebevražedné atentáty Palestinců. Při posledním velkém teroristickém útoku postřílet na severu Izraele Eden Natan-Zada v autobuse čtyři Arabové a dvacet zranit (2005). Avšak násilí nižší intenzity páchané osadníky se stalo běžným, včetně vystřelování podomácku vyráběných raket na domy palestinských sousedů. Každoročním „rituálem“ se stalo i napadání Palestinců při sklizni oliv, na nichž jsou životně závislí. Mnozí se ale i střety osadníků s izraelskou policií, armádou či lidskoprávními aktivisty. Velké pozdvižení pak vzbudil soud s osadníkem Cvi Strukem (2011), otcem tří dětí. U Nábulusu zbil do bezvědomí 15letého pasáčka, ukopal mu kůzle, vysvlékl ho, svázal, pomočil a pohodil v poli. Jestliže si osadníci s odkazy na starověké dějiny nárokují okupovaná palestinská území, své osady ospravedlňují i bezpečnostními ohledy: „Musíme tu obsadit každý kopec! Buď to budou místa pro mírumilovný život Židů, nebo arabské teroristické základny. Jestli se tady, v židovském státě, Palestincům nelíbí, ať si jdou jinam – mají 22 arabských zemí, my máme stát jen jeden“ (Beny Kacover, 2003). Příkladem je jim vyklizení osad v Gaze (2005). Poté se zhroutila bezpečnost a k moci se dostal Hamás (2006). Princip výměny území za mír je prý naivním hazardem, který si Izrael v boji o přežití nemůže dovolit.

Tureček upozorňuje na dvojí metr Izraele. Bořením domů jsou postiženi pouze příbuzní

palestinských teroristů, nikoliv židovských. Stejně tak jsou zatýkáni palestinství demonstranti. Pod policejní ochranou naopak ulicemi pochodují židovští radikálové, jako například při purimu v Jeruzalémě (2010): „Doktore Goldsteine, nikdo se ti nevyrovnal! Tys nabil svůj galil, vplížil ses do sálu, namířil na hlavy teroristů, zmáčkl spoušť a střílel a střílel. Dr. Goldsteine, každý tě miluje.“ Hlasy schvalující násilí nezaznávají jen z anonymního davu, ale i z úst duchovních a politiků. Například Ovadia Josef, vrchní sefardský rabín a šéf politické strany Šas, která bývá součástí izraelských vlád, veřejně prohlašuje věty typu (2010): „Abú Mázim a všichni tihle zlovlní lidé by měli zhynout. Bůh by na ně měl seslat mor. Na ně a na všechny tyhle Palestince. Je zapovězeno být k nim milosrdný. Pošlete na ně rakety a vyhubte je. Jsou prokleté zlo, Bůh je zničí a vykoření z tohoto světa.“ Protipólem židovského terorismu je Turečkem podrobně nasvícený terorismus Palestinců. Ospravedlňuje ho jako odvetu za izraelské útoky nebo faktem izraelské okupace a odporu vůči ní. Také skutečností, že každý Izraelec je příslušníkem armády, takže o útoky na civilisty nejde. Konečně, pragmaticky hovoří o efektivitě terorismu ve srovnání s diplomacií, která nikam nevedla a končí ve slepé uličce: „Lidé jako prezident Mahmúd Abbás svými jednáními s Izraelem nedosáhli vůbec ničeho. Židé se z Gazy stáhli jen díky ozbrojenému odporu“ (poslankyně Hamásu a matka dvou mučedníků Umm Nidál, 2005).

Tureček netvrdí, že zná východisko z koloběhu násilí. Jeho hlas je však v české debatě – která stejně jako česká zahraniční politika dlouhodobě straní spíše Izraeli – důležitý, protože vyvažuje jednostranné a nepřilíhající informované referování. Kniha slouží jako čtivý vstup do problematiky. Rozsáhlý seznam české i zahraniční literatury pak zájemci nabízí cesty, po kterých se vydat.

Karel Černý